
Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

ШТА ТО ПАДА С НЕБА?

У роману *Пролом* Бранка Топића на једном месту јунак приповедач објашњава пут до слободе речима: „А мислиш ти, мој драги, да ће слобода пасти онако, с неба?”. Фразеолошка јединица *џасџи* (*џадаџи*) *с неба* у описним речницима српског језика забележена је у значењима: 1. *наџи(ај)аџи ни из чеџа, џојавџи се, џојављиваџи се одједном, сасвим изненада, неочекивано, ниоџкуда*; 2. *добџаџи* (нешто) *олако, без муке, оџвари(ва)џи без џруда и сл.*; 3. *немаџи џојма о сџџуацији, не схваџаџи, не схваџиџи оно џџио се доџаџа*. Речник САНУ бележи и одрични облик: *не џадаџи, не џасџи* (некоме) *с неба* у значењу: *оџвари(ва)џи уз мноџо џруда, муке, рада и сл.*

Познато је да фразеолошке јединице могу настати из више извора. Неке од њих потичу из књижевних дела, а поједине имају библијско порекло (потичу из *Библије*, *Свеџоџ џисма*). Глаголско-именичка конструкција *џасџи* (*џадаџи*) *с неба* настала је од шире структурне поредбене конструкције (глагол + поредбена конструкција) библијског порекла: *џасџи* (*џадаџи*) *као мана с неба*.

Пасџи (*џадаџи*) *као мана са неба* јесте интернационална фразеолошка јединица и бележе је многи језици народа јудеохриџћанске цивилизације. Значење у српском језику бележи и Речник САНУ: „лако, без муке и труда припасти некоме”. Она је мотивисана старозаветним описом догаџаја када су Јевреји након изласка из Египта и лутања Синајском пустињом спасени од глади: „А кад се диже роса, а то по пустињи нешто ситно округло, ситно као слана по земљи. И кад видјеше синови Израџљеви, говораху један другому шта је ово? Јер не знадијаху шта бјеше. А Мојсије им рече: то је хљеб што вам даде Господ да једете ... И дом Израџљев прозва тај хљеб мана; а бијаше као сјеме коријандрово, бијела, и на језику као медени колачи” (*Сџари завей*).

Двокомпонентни поредбени део ове фразеолошке јединице састоји се од именице *мана* и предлошко-падежне конструкције у генитиву. *Мана* је субјекат пореџења у фразеолошкој структури, а *с неба* је одредба за место. Према етимолошким речницима, *мана* је интернационална библијска лексема, која је као позајмљеница, превоџењем са грчког или латинског (*манна*), ушла у наш језик, а води порекло од хебрејске упитне конструкције *ман ху?* (шта је то?). То је такоџе и назив за јестиву биљку азијских степа – *lesanora esculenta*. У Речнику САНУ под одредницом *мана* бележи се као основно значење: „реч којом су, према библијској легенди, Израџљци назвали храну у виду белог зрневља, коју им је у Синајској пустињи приликом сеобе из

Египта у обећану земљу Бог давао с неба; сама та храна”. Метонимијском трансформацијом *мана* је од упитног облика постала назив за ту храну која је падала, долазила с неба, а потом и сама храна. Вероватно с тим има везе и једно од секундарних значења под овом одредницом у Речнику САНУ – „фиг. јело или пиће”. Нефразеолошка глаголско-именичка конструкција којом је именован тај догађај мотивисала је процес семантичке трансформације значења и стварање поредбеног фразеологизма. Фразеологизацијом ове језичке јединице издвојиле су се семантичке компоненте фразеолошког значења: „доћи до нечега без труда”, „добити нешто на поклон”, али присутна је и имплицитна компонента „узалудно чекање”. Централна фразеолошка компонента јесте лексема *мана* у значењу „нешто што се добија без труда, улагања, само по себи, изненада и неочекивано” и она је носилац фразеолошког значења. Глагол *īadaīti* (*īasīti*) налази се у основном значењу „свалити се на земљу сопственом тежином, бити повучен с висине, тј. изненада, нагло се појавити негде, доћи, стићи”. Релевантна компонента значења је „с висине”, којом се имплицира представа о небу, као божијем простору и земљи, као људском простору, као и компонента „изненада”. Занимљиво је секундарно значење глагола *īasīti* „појавити се случајно или као последица нечега, десити се, догодити се”, у односу на нову појаву, догађај у којем ће нешто доћи само од себе, десити се изненада. У енглеском језику овај интернационални фразеологизам јавља се у истом облику и значењу: (*fall like manna from heaven*, као и у немачком језику: *fällt Manna vom Himmel*). Током фразеолошког процеса кондензације изостављена је именичка компонента (*мана*), самим тим и поредбени везник, тако да је настала нова фразеолошка јединица која није поредбена (*īasīti* (*īadaīti*) *с неба*).

Српски језик бележи и фразеолошку метафору *мана с неба* у значењу: „каже се за оно што неочекивано и на необичан начин стиже у прави час”. У фразеолошком значењу могу се издвојити семантичке компоненте: „неочекиваност”, „добијање”, „изненадност”, уз могућу активацију ироничне компоненте „немогућност, неверовање”. Основно значење лексеме *мана* односи се на главну храну Израилџима четрдесет година, колико је трајало путовање кроз пустињу до обећане земље. У науци се бележи да је справљана (*мана*) млевењем у ступама, а потом кувана, како би се од добијене масе меканости погаче, док су научници падање мане установили као природну појаву у пределу Синаја, као феномен везан за биљку звану тамариск(а) (*Tamarix mannifera*). Ради се о слатким излученим капљицама које настају убодом инсеката о њено стабло, за које је фармаколошки потврђено да садржи различите облике шећера и декстрина. Због њених јаких исцелитељских својстава, још су је стари Египћани, Сумерци и Месопотамци користили у магијске и медицинске сврхе.

Као секундарно фигуративно значење лексеме *мана* у Речнику САНУ наводи се „благодет, срећа, ужитак”, илустровано и примером из дела Љубомира Богићевића („Добра књига је мана небесна која храни и загрева душу”). Ово значење може се довести у везу са религијским значењем, које бележе религијски речници: „у преносном смислу означава награду која човека очекује у будућем животу као ‘небеска храна’, односно духовна награда за врлине које су га красиле за време његовог праведничког живота на земљи”, с тим што се у наведеном примеру мисли на духовну храну, духовно задовољство. Међутим, у примерима: „Дакле, шјор-Антуне, ти постаде богат човјек!? А? Јеси ли се икад надао тој мани с неба” (С. Матавуљ) и „Пао си ми као мана с неба! Ни сам не знаш како би ми велику услугу могао учинити” (С. Мусулин) очигледно се не чува веза с духовним задовољством, већ је дошло до уопштавања значења.

Још једна фразеолошка јединица има везе с фразеолошком метафором *мана с неба*, а то је *чекајџи ману с неба*, односно *чекајџи да (не)шџио* *јадне с неба*, у значењу „очекивати неку добит без труда, настојања”. *Чекајџи* је стативни глагол и овде је у свом основном значењу које указује на неактивност учесника у неком догађају и имплицира настанак значењске компоненте „узалуд”. У руском језику постоји идентичан фразеологизам: *ждать манны небесной*.

Могу се навести још неки примери који су у вези са поредбеном фразеолошком јединицом *јадајџи као мана с неба*, попут *јечене шеве* (*голубови, јрејелице*) *јадају с неба* у значењу „велико је благостање, изобиље” или *јама јечене шеве јадају с неба (лејџе)* у значењу „тамо не мора много да се ради”. Библијски текст описује догађај у *Сџаром завейу* када је Бог послао јата препелица јеврејском народу у пустињи („И увече долетјеше препелице и прекрилише око, а ујутру паде роса око окола”), који је иницирао настанак фразеолошких јединица овог типа и њихових варијаната. Ћ. Даничић је преводећи *Сџари завей* употребио лексему *јрејелица*, како је и у грчком, латинском и немачком преводу (*Wachteln*), али је много фреквентнији облик фразеологизма који се одомаћио са шевом или голубом као компонентом, што показује како интернационални карактер ове фразеолошке јединице у српском, тако и резултат међујезичких фразеолошких утицаја.

У енглеском језику овај облик фразеологизма је са компонентом *голуб* и у облику: *Roast pigeons don't fly into one's mouth*, док у бугарском језику постоји изрека: *сјакаш од небето падат печени кокошки*. Атрибут *јечени* није део фразеолошке базе, која је потекла из библијског текста, већ је највероватније уметнут приликом настајања фразеологизма и има функцију појачавања, интензификације значењских компонената „неактивност”, „готовански, паразитски”, „добивање на готово”, често с ироничном компонентом „лењост, нерад”. Такође, у Речнику САНУ под одредницом *голуб*, у

речничком чланку под квалификатором изр., забележен је облик који структурно и значењски одговара енглеском облику: *йечени золубови у усїа не лейїе*, као и форма: *йечени золубови из неба не йадају*, у истом значењу „без рада нема успеха, нема награде”.

Фразеолошка јединица из Ћопићевог примера с почетка овог чланка (*йасїи, йадаїи с неба*) у употреби је у више функционалних стилова, како у књижевном и публицистичком, тако и у разговорном стилу.

Ṗ